HAC

Haccın Tarihi:

Tarih yaklaşık olarak, M.Ö. XXII-XX. yüzyılları göstermekteydi. Hz. İbrâhim, Filistin topraklarında yaşamaktaydı.[1] Rabbinden aldığı emir üzerine, eşi Hacer'i ve henüz annesini emmekte olan oğlu İsmâil'i Mekke'ye getirdi. Onları, daha sonra inşa edecekleri Kâbe'nin yanına bıraktıktan sonra, ilgi çekmeleri ve bu beldenin bereketli olması için dualar ederek oradan ayrıldı. Ailesini Allah'a havale etmişti. O günlerde Mekke'de kimse olmadığı gibi, ne içecek su vardı, ne de ziraat yapılıyordu.[2]

Bir süre sonra Cürhüm kabilesinden gelen bir grup insan Mekke civarına yerleşerek orada Hacer ve oğluyla birlikte yaşamaya başladılar; kısa sürede birbirlerine kaynaştılar. Yıllar geçti ve İbrâhim (as) tekrar Mekke'ye geldi. Oğlu İsmâil'e, Allah Teâlâ'nın kendisine buraya bir ev yapmasını emrettiğini söyledi ve oğlundan yardım istedi.

İsmâil'in, bu teklifi derhâl kabul etmesi üzerine baba-oğul, kendilerine gösterilen yerde Kâbe'nin temellerini yükseltmeye başladılar. İsmâil (as) taş getirdi, İbrâhim (as) binayı yaptı ve Allah Teâlâ'ya kendilerinden bu hizmeti kabul etmesi için birlikte dua ettiler.[3]

Yüce Allah, elçisi Hz. İbrâhim'e, Kâbe'nin yerini göstermiş ve evini, tavaf edenler, namaz kılanlar, rükû ve secde edenler için temizlemesini emretmişti. Ardından da insanlara haccı ilân etmesini; onların da ister yaya olarak, isterse develeri üzerinde, birtakım menfaatleri elde etmeleri ve Allah'ın onlara rızık olarak verdiği (kurbanlık) hayvanlar üzerine belli günlerde (onları kurban ederken) Allah'ın adını anmaları için hacca gelmelerini emir buyurmuştu.[4]

Yüce Rabbimizin beyanına göre, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke'de âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak inşa edilen Kâbe'dir. Onda apaçık deliller, Makâm-ı İbrâhîm vardır. Oraya kim girerse güven içinde olur.[5]

Bu âyetlerden hareketle Kâbe'nin, Hz. İbrâhim'den daha evvel var olduğu, hatta Hz. Âdem'e kadar geri gittiği, ancak çeşitli sebeplerle zaman içinde binanın yıkılıp unutulduğu söylenmektedir.[6] Buna göre Hz. İbrâhim, Kâbe'yi aynı yerine, eski temelleri üzerine yeniden inşa etmiştir.

Kur'an, hac, namaz ve itikâf gibi ibadetler için Kâbe'nin Hz. İbrâhim ile Hz. İsmâil tarafından inşa edilip hazırlandığını, ayrıca Hz. İbrâhim'in diliyle insanların hac ibadetine davet edildiğini açıkça beyan eder. Dolayısıyla hac ibadeti Hz. İbrâhim ile başlamıştır. Hz. İbrâhim'in tek Allah inancına dayalı yani hanîf olan din anlayışı ve buna bağlı olarak yapılan ibadetler bir süre aslını koruyarak devam etmiştir.

Ancak Yemen bedevîlerinden Huzâa kabilesi, Mekke'ye gelerek Cürhümlüleri buradan çıkarmış, beş asır Kâbe'yi ellerinde tutmuş ve bu dönemlerde bölgede putperestlik yayılmıştır. Hz. Peygamber'in beşinci göbekten dedesi olan Kusay b. Kilâb zamanında ise Kâbe muhafızlığı tekrar Hz. İsmâil'in torunlarına geçmiştir.[7]

İslâm'ın doğuşu öncesinde Kâbe'yi tavaf, umre, Arafat ve Müzdelife'de vakfe, kurban kesme gibi âdetler devam ettirilmekte; hac, putperest gelenekleriyle birlikte sürdürülmekteydi.[8]

Hac ibadeti, câhiliye döneminde de yapılmış, ancak Hz. İbrâhim dönemindeki safiyeti kaybedilmişti. Hemen bütün hac görevlerine şirk karışmış, Kâbe başta olmak üzere, hac görevlerinin yapıldığı Safâ, Merve, Mina gibi yerlere birçok put yerleştirilmiş ve hac kurbanları putlar adına kesilir olmuştu.[10]

Müşrikler Safâ ve Merve arasında sa'y yaptıkları sırada, "Buyur Allah'ım buyur! Senin ortağın yoktur. Ancak bir ortağın vardır. O da sana aittir. Sen hem ona hem de onun sahip olduklarına hükmedersin."[11] şeklinde telbiye getiriyorlardı. Hatta ensarın Müslüman olmadan önce "Tâğıye Menât" putu için ihrama girip telbiye getirdikleri ve kendi putlarının karşısında dikili bulunan Safâ ve Merve putları arasında sa'y etmeyi günah saydıkları nakledilmektedir.

Müslüman olduktan sonra ensardan bazı kimseler Allah Resûlü'ne bu durumu anlattıklarında Allah Teâlâ,

اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ

"Şüphesiz Safâ ile Merve Allah'ın nişanelerindendir."[1] âyetini indirmiş ve câhiliyeye ait bu uygulama ortadan kaldırılarak sa'yın hac menâsikinden olduğu bildirilmiştir.[13]

Hacda putperest inancın izlerini taşıyan uygulamalar haccın farz kılındığı ve müşriklerin bu mübarek mekânlardan uzaklaştırıldığı hicrî 8. veya 9. yıla kadar devam etmiştir.

Bu yıl itibariyle müşriklerin Mescid-i Harâm'a girmeleri ve çıplak olarak Kâbe'yi tavaf etmeleri yasaklanmıştır.[14] Mekke'nin fethinden sonra Kâbe'nin içinde ve etrafında bulunan putlarla birlikte Hz. İbrâhim'den sonra eklenen ve hac ibadetinin aslında bulunmayan şirk unsurları da tamamen temizlenmiştir.[15]

Haccın farz kılınmasıyla birlikte, hac görevleriyle ilgili hükümler Kur'ân-ı Kerîm âyetleri[16] ve Hz. Peygamber'in uygulamasıyla yeniden tespit edilmiştir.

Mekke'nin fethinden önce farz kılınmasına rağmen, müşriklerle ilişkilerin iyi olmaması sebebiyle Müslümanlar ancak fetihten sonra hacca gidebilmişlerdir.

Fethi takip eden yıl Hz. Ebû Bekir "hac emîri" olarak görevlendirilmiş,[17] müşriklerin Mescid-i Harâm'a yaklaşamayacağı,[18] kadın veya erkek hiç kimsenin çıplak tavaf yapamayacağı[19] gibi hususları tebliğ etmek vazifesi ise Hz. Ali'ye verilmiştir.[20]

Hz. Peygamber'in hayatının son senesinde, hicretin 10. yılında ifa ettiği hac ise, "Veda haccı" olarak anılmıştır.

---

[1] Bakara, 2/158.

Resûl-i Ekrem'den sonra gelen Müslüman yöneticiler ya bizzat kendileri hacca gitmek yahut emir tayin etmek suretiyle hac kafilelerinin bu görevi huzur içinde yerine getirmelerini sağlamışlardır.[21]

Hac yolculuğu hicrî takvime göre hac ayları denilen Şevval'den başlanarak Zilkâde ayı ile Zilhicce ayının ilk on gününde yapılabilirse de ulaşım imkânlarının geliştiği günümüzde bu görev için Zilkâde'nin son haftalarıyla Zilhicce'nin ilk on günü yeterli olmaktadır. Arefe, Arafat ve Kurban Bayramı günleri "sayılı ve belirli günler"[22] olduğu için, senede ancak bir defa hac yapılabilir.

Haccın Farziyyeti:

Hac ibadeti, Yüce Allah'ın,

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلًا

"Yoluna gücü yetenlerin Beyt'i haccetmeleri, insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır." [23] âyeti ile farz kılınmıştır.

Bu âyet indiği zaman Allah Resûlü, ashâbına bir hutbe okumuş ve

أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ فَحُجُّوا

"*Ey insanlar! Hac size farz kılındı, haccedin!* " buyurmuştur. Bunun üzerine Temîmli sahâbî Akra' b. Hâbis,

أَكُلَّ عَامٍ يَا رَسُولَ

"Her sene mi ey Allah'ın Resûlü?" diye sormuş, Resûlullah (sav) sükût ettikten sonra Akra'ın sorusunu üç defa tekrarlaması üzerine,

لَوْ قُلْتُ نَعَمْ لَوَجَبَتْ وَلَمَا اسْتَطَعْتُمْ الْحَجُّ مَرَّةٌ فَمَنْ زَادَ فَهُوَ تَطَوُّعٌ

"Evet deseydim (her sene) hac yapmanız gerekirdi ve siz buna güç yetiremezdiniz! Fakat hac ömürde bir defadır. Fazlası ise nafiledir." demiş ve şu uyarıda bulunmuştur:

ذَرُونِى مَا تَرَكْتُكُمْ فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِكَثْرَةِ سُؤَالِهِمْ وَاخْتِلاَفِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ
فَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَىْءٍ فَأْتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَىْءٍ فَدَعُوهُ

"Ben sizi (serbest) bıraktığım müddetçe, siz de beni (serbest) bırakın. Sizden önceki ümmetler başka bir sebeple değil çok soru sormaları ve peygamberleriyle ihtilâfa düşmeleri sebebiyle helâk oldular. Sizden bir şey istediğim zaman, gücünüzün yettiği kadarıyla onu yapın! Size bir şeyi yasakladığımda da, derhâl onu bırakın!" Bunun üzerine Allah Teâlâ,

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ

"Ey iman edenler açıklandığı zaman size zorluk verecek şeyleri sormayın."[2] âyetini indirmiştir.[3]

"Yoluna gücü yetenlerin Beyt'i haccetmeleri, insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır." [26] âyeti ile hacca gidecek kimsenin yol için gerekli olan bütün imkânlara sahip olması, şartların da bunu kolaylaştıracak bir durumda bulunması kastedilmektedir.

Söz konusu âyet, dolaylı olarak haccın ifasını sağlayacak her türlü vasıtayı hazırlamaları için Müslümanları uyarmakta, gerekli tedbirleri almalarını bir vecibe olarak onlara yüklemektedir.

Aynı hususa Allah Resûlü de dikkat çekmiş ve kendisine, "Hac yükümlülüğünü gerekli kılan şey nedir?" şeklinde sorulan soruya, *"Yiyecek ve binek imkânıdır."* cevabını vererek bu şartlar sağlandığında insanın hac yapmakla sorumlu olduğunu bildirmiştir.[27]

Ayrıca, Resûl-i Ekrem, gerekli imkânlara sahip olunduğunda bu ibadeti yerine getirme konusunda acele edilmesini şu şekilde dile getirmiştir:

مَنْ أَرَادَ الْحَجَّ فَلْيَتَعَجَّلْ فَإِنَّهُ قَدْ يَمْرَضُ الْمَرِيضُ وَتَضِلُّ الضَّالَّةُ وَتَعْرِضُ الْحَاجَةُ

"Haccetmek isteyen kimse acele etsin! Olur ki hastalanır veya binek hayvanı kaybolur ya da (hacca gitmesini engelleyen) bir ihtiyaç ortaya çıkar."[4]

Bununla birlikte, Mekke'ye gidebilecek kadar binek ve azık imkânı olup [bilerek] haccetmeyen veya ortada belirgin bir ihtiyaç durumu veya zalim yönetici ya da engelleyici hastalık gibi bir gerekçe yokken hac yapmadan ölen kimse için, Allah Resûlü'nün,

فَلاَ عَلَيْهِ أَنْ يَمُوتَ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا

"İster yahudi olarak, isterse hıristiyan olarak ölsün!"[5] dediğine dair nakledilen kimi rivayetler[29] haccın İslâm'ı diğer dinlerden ayıran ve Müslümanların birliğini temsil eden en önemli dinî farizalardan biri olması sebebiyle Hz. Ömer'in bu ibadete verdiği önemi göstermek üzere söylediği sözlerin bir yansımasıdır.

Bu kabil rivayetler hacca gitmeyi teşvik babında söylenmiş sözler olup, hadis uzmanları bunların hadis tekniği bakımından zayıf olduklarını belirtmişlerdir.

Başkasının Yerine Haccetmek:

Allah Resûlü, haccın farz oluşuyla ilgili olarak ashâbını bilgilendirmiş ve çeşitli sebeplerden dolayı bu ibadetin yerine getirilememesi durumunda yapılabilecekler konusunda onlara yol göstermişti.

---

[2] Mâide, 5/101.
[3] Müslim, Hac, 412.
[4] İbn Mâce, Menâsik, 1.
[5] Tirmizî, Hac, 3.

Nitekim Veda haccı esnasında yanına gelerek, deve üzerinde dahi duramayacak kadar yaşlı olan babasının yerine kendisinin (vekâleten) hac yapıp yapamayacağını soran bir kadına Resûlullah, *“Evet.”* (onun yerine hac yapabilirsin) diye cevap vermişti.[30]

Aynı şekilde bir başka hanım da annesinin hacca gidemeden vefat ettiğini, onun yerine haccedip edemeyeceğini sorunca, Peygamberimizden yine, *“Evet.”* cevabını almıştı.[31]

Haccın Fazileti:

Hz. Peygamber, gerek Cibrîl hadisinde İslâm'ın ne olduğunu açıklarken gerekse İslâm'ın beş şey üzerine bina edildiğini söylerken, *'eğer gücü yetiyorsa Allah'ın evini haccetme'* yi diğer ibadetlerle birlikte zikretmiştir.[32]

Böylece, haccın İslâm'daki temel ibadetlerden biri olduğunu bildirmiş olan Allah Resûlü, haccın hakkıyla yerine getirildiğinde kişiyi günahlarından arındırdığına şu şekilde işaret etmiştir:

مَنْ حَجَّ هَذَا الْبَيْتَ ، فَلَمْ يَرْفُثْ ، وَلَمْ يَفْسُقْ ، رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ

“Her kim bu evi (Kâbe'yi) haccederken, (söz ya da eylemle) cinsel yakınlığa yeltenmez ve kötülük işlemezse, anasının onu doğurduğu günkü (günahsız) hâline dönmüş olur.”[6]

الْحُجَّاجُ وَالْعُمَّارُ وَفْدُ اللَّهِ إِنْ دَعَوْهُ أَجَابَهُمْ وَإِنِ اسْتَغْفَرُوهُ غَفَرَ لَهُمْ

“Hacca gidenler ile umreye gidenler, Allah'ın elçileridir. Allah'a dua ederlerse, Allah onların dualarını kabul eder ve Allah'tan günahlarının bağışlanmasını isterlerse Allah onların günahlarını bağışlar.”[7]

Rasulullah, hacca gidenleri *“Allah'ın elçileri”* şeklinde niteleyerek şereflendirmiştir.

Allah Resûlü, makbul bir haccın karşılığında ise inananları cennetle müjdelemiştir:

تَابِعُوا بَيْنَ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ فَإِنَّهُمَا يَنْفِيَانِ الْفَقْرَ وَالذُّنُوبَ كَمَا يَنْفِي الْكِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ وَالذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَلَيْسَ لِلْحَجَّةِ الْمَبْرُورَةِ ثَوَابٌ إِلاَّ الْجَنَّةُ

“Hac ve umreyi beraber yapın. Çünkü körüğün demir, altın ve gümüşün kir ve pasını giderdiği gibi hac ve umre de günahları ve fakirliği giderir. Kabul edilmiş haccın sevabı ise ancak cennettir.”[8]

Haccın faziletini anlatarak bu ibadete karşı insanları teşvik eden Hz. Peygamber, kendisine yöneltilen,

أَيُّ الأَعْمَالِ أَفْضَلُ

---

[6] Buhârî, Muhsar, 10.
[7] İbn Mâce, Menâsik, 5.
[8] Tirmizî, Hac, 2.

“Hangi amel daha faziletli ve daha hayırlı?” sorusuna önce,

إِيمَانٌ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ

“Allah'a ve Resûlü'ne iman etmek.” diye cevap vermiş, “Sonra hangisi?” denildiğinde,

. جِهَادٌ فِى سَبِيلِ اللَّهِ

“Amellerin zirvesi olan Allah yolunda cihad.” buyurmuş ve “Bundan sonra hangisi?” sorusuna ise,

حَجٌّ مَبْرُورٌ

“Kabul olunan hac.” cevabını vermişti.[36]

Meşakkatli bir ibadet olan haccı cihadla birlikte zikreden Allah Resûlü, Hz. Âişe'nin (ra), “Yâ Resûlallah! Biz kadınlar sizinle beraber gazâya çıkıp cihad edemez miyiz?” sorusuna karşılık,

لَكُنَّ أَحْسَنُ الْجِهَادِ وَأَجْمَلُهُ الْحَجُّ ، حَجٌّ مَبْرُورٌ » . فَقَالَتْ عَائِشَةُ .

“Sizin için cihadın en iyisi ve en güzeli haccetmektir, makbul olan hacdır.” buyurmuş ve bunun üzerine Hz. Âişe de,

فَلاَ أَدَعُ الْحَجَّ بَعْدَ إِذْ سَمِعْتُ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ

“Artık ben bu sözü Resûlullah'tan işittiğim zamandan itibaren haccetmeyi terk etmem.” demişti.[37]

جِهَادُ الْكَبِيرِ وَالصَّغِيرِ وَالضَّعِيفِ وَالْمَرْأَةِ الْحَجُّ وَالْعُمْرَةُ

“Yaşlının, küçüğün, zayıfın (düşkünün) ve kadının cihadı hac ve umre yapmaktır.” [38] buyuran Resûlullah, kendisine hanımların cihad edip etmemeleri sorulduğunda,

نِعْمَ الْجِهَادُ الْحَجُّ

“Ne güzel cihaddır hac!” şeklinde cevap vermişti.[39]

Haccın Kazandırdıkları:

Hac, malî ve bedenî bir ibadet olduğu gibi, maddî ve mânevî, dünyevî ve uhrevî, ferdî ve içtimaî boyutları olan bir ibadettir. Hac ibadetinde zaman kadar, mekân unsuru da büyük önem arz eder.

Hac, Allah'a, peygamberlere, âhirete iman gibi inanç esaslarını pekiştirmekte ve Müslümanlara takva, sabır, sevgi, saygı, kardeşlik, fedakârlık, cömertlik gibi ahlâkî güzellikleri kazanma ve yaşama imkânı sunmaktadır.

Hac ibadeti, ihram, namaz, telbiye, zikir, vakfe, istiğfar, tavaf, sabır, ilgili yasaklar, kurban, sadaka gibi yoğunlaştırılmış bir dizi ibadet ve taatten oluşmaktadır.

Hac, belli bir zaman ve belirli mekânlarda gerçekleşen bir ibadet olduğu için Müslümanlara zaman ve mekân mefhumunu, dünyada her şeyin belli bir düzen içinde gerçekleştiği şuurunu kazandırır. Buna göre hac, bir ay içerisinde başlayıp biten bir ibadet değildir.

Hac, Müslümanların mânevî yönlerini güçlendirecek, morallerini takviye edecek, izzet ve şereflerini artıracak, sorumluluk bilinçlerini geliştirecek, onlara birlikte hareket edebilme yetisi kazandıracak en önemli ibadetlerden biridir.

Bu mübarek iklimde Müslümanlar, karşılıklı olarak sevgi, bilgi, görgü, tecrübe ve kültür alışverişi yapma, birbirlerinden yararlanma fırsatı bulurlar. Böylece, en mübarek zamanda, en mukaddes mekânda son derece bereketli bir buluşmayı gerçekleştirip günahlarından arınmış olarak memleketlerine dönerler.